

Правото на лични отношения между родителите и децата: критичен поглед върху действащото законодателство

Д-р Велина Тодорова*

Доклад за Кръгла маса на тема: „Превенция на детската агресивност и отговорностите на родителите и държавните институции”, 4 април 2006г., София

Моля, докладът да не се публикува или цитира без предварителното съгласие на автора

Увод

Личните отношения между родители и деца все повече и в България излизат от кръга на частните спорове и конфликти и се проблематизират публично. Например, във всеки от годишните отчети на Държавната агенция за закрила на детето (ДАЗД) се обръща внимание на сериозния дял, който заемат жалбите от родител, свързани с невъзможността да се поддържа личен контакт¹ с детето. В ежедневниците периодично се появяват публикации, изразяващи предимно мъжката позиция, че предпочитаният от съда (при развод) родител е майката, която от своя страна пречи на контактите на детето с бащата. И последен пример – широко обсъденият казус около Данайа се допълни с факти, сочещи, че в България е възможно дете, родено извън брак да поддържа нормален контакт с баща си, който има семейство и деца с друга жена.

Общото между тези примери е, че те очертават един сериозен проблем, който има не само правни, но и нравствени, психологически и социални измерения: Това е проблемът за поддържането на лични отношения или контакт между детето и родител в случаите, когато: 1/ родителите се разделят, 2/ никога не са живели заедно или 3/ прекратяват брака си с развод (унищожаване). Най-честият случай е създаването на пречки за поддържане на лични отношения, особено когато отсъстващият родител е бащата. През последните години, когато се увеличиха пътуванията и контактите на българските граждани с чужди граждани, се очерта и нов аспект на проблема - създаване на пречки пред свободното движение на детето. Този аспект на проблема обаче е по-особен и изисква допълнителна аргументация.

Във всички описани хипотези на спор за контакт, жертвата на първо място е детето. Разбира се родителят също е засегнат – засегнати са неговите чувства и очаквания не само за общуване и присъствие в живота на детето, но и към държавата, от която се очаква да предостави защита на определени лични и семейни права. Водещ обаче за уредбата на контакта, както и за практиката на съдилищата, би трябвало да е интересът на детето.

Променящите се форми на семейството внасят допълнителни усложнения при осъществяването на контакта. Семейството се променя и в България. Доказателствата се съдържат в статистиките за населението от последните години, в социологическите

* Главен асистент по Семейно и наследствено право в Юридическия факултет на Пловдивския университет, председател на Съвета на Фондация „Център за изследвания и политики за жените”.

¹ Българското семейно право се използва терминът „лични отношения”, в практиката на съдилищата се използва и друг термин – „контакт”. И двата термина имат еднакво понятийно съдържание.

проучвания, и в близкия приятелски или роднински кръг на всеки. Семейство днес се формира не само чрез брак, но и чрез обикновеното съгласие на двама души да живеят заедно, т. е. чрез договор. Разкъсването на семейните връзки, независимо дали те са били основани на брака или на съвместното съжителство, става обичайно явление. Семейства се състоят и само от родител и дете, след развода или ако родителите никога не са живели заедно. Така все по-голям брой деца и родители се изправят пред нуждата да организират личните си отношения в нови условия. Увеличават се и семейните отношения с международен елемент, при които конфликтите по повод на децата са особено тежки. Това е причина за непрекъснатото разширяване на регулирането от страна както на международното частно право, така и от страна на международното публично право в тази област.²

Семейното право създава правила и ред, чрез които се решават споровете между родителите по повод децата, включително за личните отношения помежду им. В описания съвременен контекст обаче, става все по-очевидно, че сложните отношения между родителите по повод на децата е невъзможно да се регулират единствено със средствата на правото. Необходимо да се мисли все повече за привличане на неправни средства, методи и на други специалисти, които да предлагат консултиране, посредничество при решаване на конфликти, психологическа помощ за деца и родители и др. под.

Целта на този доклад е да очертае някои въпроси на правното регулиране на личните отношения, които заслужават обсъждане от специалисти с различен профил. Предлагам следните твърдения и допускания като основа за обсъждане:

- Уредбата на правото на контакт (лични отношения) е свързана с уредбата на развода и неговите последици, а тази уредба не отразява съвременните форми на семеен живот и не зачита в достатъчна степен човешките права на съпрузите и децата.
- На второ място, българската правна уредба е изградена върху разбирането, че личните отношения между родителите и децата при развод или раздяла са чисто семейноправна материя. Това оставя малко пространство за намеса на помагачи институции и специалисти. Което от своя страна задълбочава конфликтите при контакт, оставя разрешаването на тези конфликти на ресурсите на родителите и стеснява възможностите за помагане в интерес на детето.
- На трето място, уредбата и практиката са недостатъчно ориентирани към интересите и правата на децата.
- Не на последно място, изпълнението на решенията на съда относно правото на контакти не отговаря на нормите за защита на правата на човека. Българската държава все още не е изпълнила ангажимента си да ревизира уредбата на това изпълнение, който е поет при сключването на приятелското споразумение по първия български случай на засягане на правото на личен и семеен живот, отнесен пред Комисията по правата на човека в Страсбург през 1995 г.³

Философия на уредбата

² Вж: *Transfrontier Access / Contact and the Hague Convention of 25 October 1980 on the Civil Aspects of International Child Abduction*. Final Report drawn up by William Duncan, Deputy Secretary General. July 2002, стр. 10.

³ Вж. Жалба № 27496/95 г. и приятелското споразумение по жалбата в списание "Правата на човека", 1, 1998 г., Приложение.

Правото на личен контакт (лични отношения) между родителите и децата се урежда от Семейния кодекс като една от последиците от развода между родителите (чл. 106). Поради това действащата уредба е свързана с уредбата и с философията на развода. Не се отчита достатъчно от семейния закон, че става въпрос за самостоятелно лично право, което изисква и по-особен механизъм на защита. Затова ако се обсъжда някаква сериозна промяна в правната уредба, немислимо е такава да се извърши без промяна в уредбата на развода. Той следва да се освободи от онези елементи, които внасят допълнителна враждебност и конфликтност между родителите.

Личните отношения между детето и родителите са предмет на правна уредба в още две хипотези – когато се установява произход на детето при спор между родителите (искът за бащинство или майчинство) и когато родителите не могат да се споразумеят относно упражняването на родителските права когато се разделят. В първата хипотеза съдът действа като при развода по исков ред, а във втората – само ако родител се обърне за решаване на спора към съда.

Идеята, че родителите могат да се споразумеят по този въпрос се съдържа в уредбата на развода по взаимно съгласие и когато съпрузите при развод изрично поискат съдът да не се произнася по въпроса за вината.

Могат да се направят следните изводи. Първо – законът възлага на съда, т.е. на държавата да определи условията на контакта между детето и родителите. Второ, споразумението между родителите е средство за решаване на този въпрос най-вече в рамките на развода по взаимно съгласие, т.е. като цяло законът подценява и не окуражава родителите към споразумяване при определяне на контакта, въпреки че според статистиката половината от разводите в България стават именно по този ред. От което следва, че уредбата на отношенията между родителите и децата също се нуждае от ревизия.

Определянето на мерките за лични отношения се извършва от съда **служебно “при допускането на развода...”**, т.е. в рамките на бракоразводното решение като една от последиците от развода (чл. 106, ал. 1 от СК)⁴. Съдът избира **един от родителите**, който ще упражнява родителските права след развода и при когото ще живее детето. За другия родител се определят мерки за лични отношения. Още в тази правна конструкция се залага конфликтът между родителите, който се задълбочава при осъществяването на контактите между детето и отсъстващия родител (този, при когото детето не живее). Каква е логиката: на практика този родител изгубва реалната възможност да упражнява родителските си права и задължения, въпреки че на теория остава техен титуляр. Този родител не може да участва в ежедневието на детето, губи власт при вземане на т.нар. важни решения – образование, лечение, възпитание на детето. Въпреки опитите на теорията да обоснове обратното, при сегашното състояние на законодателство **няма правна възможност и двамата родители да запазят правните си отношения с детето във вида им от преди развода**. На отсъстващия родител остава единствено режимът за лични отношения, като възможност за участие в живота на детето. Ако това е добър родител, но лош съпруг например, който се намира в тежък конфликт с бившия си съпруг, той няма големи шансове за добри контакти с детето.

⁴ Известно е, че това правило се отнася само за една единствена хипотеза на развод – поради дълбоко и непоправимо разстройство на брака, когато съдът се произнася служебно и по въпроса за брачната вина (чл. 99, ал. 2 от СК).

Какво може да се направи – единият от вариантите е облекчаването на развода, с което би могло да се намали конфликтността между бившите съпрузи. Облекчаването на развода може да се постигне чрез промени в уредбата – заличаване значението на вината за развода, опроставяне на процедурата, премахване на помирителните заседания, въвеждането на помагачите професии в съдебните производства и особено – окуражаването на споразуменията между съпрузите чрез медиация. Българският Закон за медиацията вече прави стъпка, макар и много плаха, в тази посока.

Накратко, законодателят следва сериозно да преосмисли позицията си да провежда про-брачна политика чрез уредбата на развода. Запазването на вината като елемент от бракоразводното основание сериозно компрометира защитата на правото на лични отношения между родител и дете след развода. Изследването на вината не само че затруднява и забавя процеса, но и ожесточава отношенията между родителите, с което влошава шансовете за реалното упражняване на правото на контакт впоследствие.

Подобен е ефектът от обвързването на развода с решаването на последиците от него. И в двете хипотези на развод - по взаимно съгласие или по исков ред, но без произнасяне по вината (чл. 99, ал. 3 от СК), допускането на развода е поставено в зависимост от споразумение между съпрузите относно последиците. Това може да доведе до изостряне на отношенията между тях тъй като разводът е невъзможен докато не се постигне споразумение по широк кръг от въпроси.

Служебното произнасяне по мерките за лични отношения с отсъстващия родител също издава несъответен на днешните реалности държавен патернализъм. Ако днес възлагаме на родителите основната отговорност за отглеждането и възпитанието на децата и прокламираме намеса само в хипотези, когато интересите на децата са застрашени, тогава родителите трябва да разполагат с по-широко пространство, за да вземат решенията за упражняването на родителските права при раздяла между тях. Съдът следва да действа само при невъзможност за споразумяване между родителите относно упражняването на родителските права и задължения. Казано по друг начин, ако твърдим, че родителите имат равни права и задължения (чл. 72, изр. първо от СК), то това състояние не бива да се повлиява от развода. Дори и живеещи разделено, родителите следва сами да уреждат упражняването на родителските си отговорности, включително личните отношения с детето. По-голямата част от законодателствата на европейските държави са възприели именно този подход.

Разбира се, животът сочи, че има родители, които могат да се справят с такава сериозна отговорност, но има и такива, които не могат или не желаят. За съжаление в България не се правят изследвания колко от родителските двойки след раздяла се намират в конфликт по повод контакта с детето и какви са причините за това. Информацията от подобни изследвания без съмнение би насочила усилията на законодателя и помагачите професии към създаване на механизми за помощ при решаването на тези конфликти.

От друга страна, високите очаквания към родителя не могат да не отчитат качествата на родителите. Става въпрос за т. нар. „отговорно родителство”, което качество е предмет на изграждане и възпитаване. Възпитаването в родителска отговорност е въпрос не само на преподаване и обучаване, но и на обществена култура и традиции в семейните отношения, на отношенията на власт в семейството и между половете. Представители на други хуманитарни дисциплини могат да са по-убедителни в този анализ, отнесен към действителността в България. Правото обаче, също има своя дял в издигането на отговорното родителство като ценност. Уредбата на отношенията „родители-деца” от

семејното право, както и една јасна уредба на правата на детето и на положението му в семејството, можат да имаат сериозен принос в тази насока.

Личните одношения – права и задължения

Правната теория и практика в България, но все още не и законодателството, са склонни да приеми, че правото на лични одношения е право както на родителя, така и на детето⁵. За контраст – английското право признава тъкмо обратното – правото на контакт принадлежи на детето, а родителят няма такова право⁶.

Семейноправната теория изтъква значението и на двата интереса при определянето на личните контакти – личният контакт от една страна “дава възможност на родителя да задоволува своето естествено родителско чувство..., но този контакт е необходим най-вече за децата, които чувстват потребност да общуват **със своите родители**”⁷. Все още обаче българският законодател не намира за необходимо да посочи категорично, че “**благосъстоянието на детето изисква контакти и с двамата родители**” (§ 1626 от Германският ГК).

Интересите на децата са признати за критерий при определяне на мерките за лични одношения както от Семейния кодекс, така и от теорията и съдебната практика. Тези интереси обаче никога не са били определяни като първостепенно или върховно съображение при вземането на решението⁸. Интересите на детето имаат значение не само при определянето на контакта, но и ако такъв не трябва да се определя – “интересите на детето имаат приоритет пред тези на родителя” и, когато го налагат, контактът няма да бъде определен, макар и в порядък на изключение⁹. Съдът се произнася както в полза на контактите и с двамата родители като необходими “за запазване и укрепване на връзката помежду им, придружена с необходимата обич и уважение”¹⁰, така и за необходимостта да не се допуска контакт на детето с родителя, когато личността и поведението на родителя биха нанесли вреда на детето¹¹.

Законът не възлага специално задължение на родителя, който упражнява родителските права, да съдейства за поддржането на личните одношения между детето и другия родител. Според теорията обаче той е длъжен да улеснява и да не пречи на контакта, както и да не настройва детето срещу другия родител.

Правото на контакт – право на зачитане на семејниот живот

⁵ Вж. Л. Ненова, Семейно право, 1994 г., стр. 639-640. Според ВС, “поддржането на лични одношения с родителя, който не упражнява родителските права, е право на детето да общува с този родител. Това право е задължение, респективно – право на този родител. (*правото следва, бел. моя*) да удовлетворува потребността на детето да общува с двамата родители.” Вж. Р.-3717-1979г., П г.о., стр. 325 от Сборника.

⁶ Вж. Family Law and the Human Rights Act 1998 (1999), Jordan Publ. P. 108. M. Freeman (1997), Contact with Absent Parent: an Emergent Child Right, in The Moral Status of Children, p. 149-165.

⁷ Вж. Л. Ненова (1977 и 1994) Семейно право, стр. 324., стр. 640.

⁸ Вж. чл. 3 от Конвенцията на ООН за правата на детето.

⁹ Л. Ненова, Семейно право, 1994 г., стр. 641.

¹⁰ Вж. решение на ВС 2021 от 1960 г.

¹¹ Вж. решение на ВС 189 от 1959 г. – бащата е в затвора и страда от нервно заболяване, и решение 3314 от 1959 г. – бащата е изоставил бременната майка и 10 години не е виждал детето. Контакт ще се откаже, когато поведението на родителя поставя в опасност личността, възпитанието или здравето на детето – Р-758-1973г., П ГО.

В съгласие с чл. 8 от Европейската конвенция за защита правата на човека и основните свободи (ЕКПЧ) и на неговото тълкуване в практиката на съда в Страсбург, уважението към семейния живот изисква, когато “семейният живот”, дори и във формата на “съжителство без брак”, е приключил, контактът между детето и отсъстващия родител да продължи. Известно е становището на Съда, че взаимната полза, която родителят и детето черпят от отношенията помежду си, е основен елемент от семейния живот¹². Следователно Конвенцията и нейните органи признават “право на контакт” като фундаментално човешко право по смисъла на чл. 8. То принадлежи еднакво на всеки от родителите и на детето. От практиката на органите по Конвенцията могат да се извлекат няколко основни принципа, които би следвало да бъдат ръководно начало и в практиката на българските съдилища.

На първо място, отношенията между родителите и децата представляват семеен живот, който държавите са длъжни да уважават, независимо от това, дали родителите са сключили брак или не. На второ място, в практиката си Съдът се стреми да достигне до подходящия баланс между правата, като основен критерий за това са интересите на детето от контакта. Както справедливо се оценява в тази посока, “дали родителят има връзка, която трябва да бъде защитена чрез налагане на задължения относно начина, по който другите ще живеят живота си, **ще зависи не само от чувствата на този родител, но и от това, дали съществува реципрочно отношение между родителя и детето.** За тази цел семейният живот следва да бъде разглеждан като **двустранен и съдът да се намесва чрез принудителни мерки само ако ненамесата би причинила вреда на детето**”¹³. Това становище повдига и друг важен въпрос: доколко и в каква степен е подходяща и полезна правната намеса за осигуряване на контактите между родител и дете. **Принципният извод, че намеса следва да се осъществи, само ако без нея ще се причини вреда на детето, не личи да се обсъжда от българския съд.**

Намесата на държавата в семейния живот, за да гарантира устойчивост на отношенията, не е безусловна. Тя е оправдана с оглед осигуряване правото на контакти между родителите и децата, **но не винаги**. Адекватното уважаване на правото на семеен живот изисква държавата да направи най-големите възможни усилия, за да гарантира, че тези отношения ще се запазят устойчиви, дори ако детето живее само с единия от родителите или е настанено под грижите на държавата¹⁴. Отказът на контакт е намеса в семейния живот, но той е допустим, ако е в съответствие със закона и защитава благополучието на детето. До голяма степен контактът е полезен за детето, ако отношенията между родителите са добри, т.е. полезността му зависи от качеството на отношенията между родителите. От това зависи и до каква степен следва да се използват принудителни мерки за осъществяване на контакта – за изпълнение на решението относно личните отношения.

Като че ли най-ясна от гледна точка на намесата на правото е хипотезата, в която преди раздялата на родителите, детето е поддържало добра връзка с отсъстващия родител, а родителят, който живее с детето, препятства по-нататъшното поддържане на контакт. В тази хипотеза, детето безспорно страда от загубата на другия родител. Затова могат и следва да се използват всички принудителни възможности за изпълнение на решението за лични отношения. Въпросът е, чия е преценката? Но дори и в тези привидно ясни случаи следва да се отчитат загубите, които могат да настъпят в отношенията между детето и

¹² Андерсен срещу Швеция

¹³ Eekelaar, J.(2002), Containing Family Law: What the Law can and cannot do in Divorce, Paper delivered to the Seminar on The Children of Divorce: Parentage and Citizenship, Barcelona, September, 2002.

¹⁴ Вж. Нютинен срещу Финландия, жалба 32842/1996 г.

родителя, с който то живее. Силовото реализиране на контакта с другия родител, при категорично противопоставяне на резидентния родител, може да доведе до разваляне на тези отношения. Това поставя въпроса за интереса на детето в нова светлина¹⁵.

В други случаи контактът **не е добър за детето** и не би трябвало да се използват принудителни мерки за неговото осъществяване. Такива са случаите:

- когато например преди да се поиска контакт, другият родител никога не е живял с детето. В тези случаи става въпрос да се създаде контакт и правото с неговата принуда има много малка роля за това. Контактът в тази хипотеза зависи от добрата воля и сътрудничество на всички страни;
- когато контактът е стресиращ за детето;
- когато става въпрос за домашно насилие – причина да се откаже или ограничи контактът.

Тези хипотези имат своето решение и в българската съдебна практика. Все още обаче не се е състояла „българската дискусия“ по въпросите: как трябва правото да се намесва, когато резидентният родител пречи на контакта и настройва детето срещу другия родител, дали само правото е достатъчно или то трябва да отвори широко място на помагачите професии и на вариантите за осъществяване на контакта, каквито са познати в други държави и какви са възможностите на някои неизползвани в България правни гаранции за осъществяване на контакта.

Изпълнение на правото на лични отношения

За разлика от други родителски права и задължения, които не могат да се изпълняват принудително, правото на лични отношения подлежи на такова изпълнение. При липса на доброволно изпълнение или когато родител пречи на нормалното осъществяване на контактите с другия родител, изпълнението на съдебното решение се превръща в изключително тежък за решаване проблем. Не само богатата национална съдебна практика и единственото българско дело от семейноправен характер, решено в Страсбург, но и жалбите, постъпили в ДАЗД доказват това. Най-честите жалбоподатели са бащите. Според експерти на ДАЗД, налице е висока степен на неефективност на намесата за улесняване на контакта от страна както на съда, така и на компетентната администрация.

Изпълнението на съдебното решение за контакт поставя въпроси както към законовото му уреждане, така и към съдебната практика. Ясно е, че където има тежък конфликт между родителите, контактът е труден и дори невъзможен. Следва да се съгласим, че не винаги намесата на правото дава най-ефективните резултати в обстановката на конфликтни отношения.

Наред с това, “техниката на изпълнението на контакта не е изрично уредена, което води до колебания в практиката – от изпълнение по реда на чл. 421-422 от ГПК до реда, предвиден в ППВС 4 от 1962 г.”¹⁶.

Участието на съдията-изпълнител не винаги е ефективно, въпреки че той може да търси съдействие от органа по настойничество и попечителство, детската педагогическа стая, отдела „Закрила на детето”¹⁷ или полицията, но само когато другите средства са

¹⁵ Вж. Дж. Икелар – доклад, стр. 9.

¹⁶ Вж. Разводът и децата, стр.121-122.

¹⁷ След влизането в сила на Закона за закрита на детето – чл.21.

безрезултатни и “интересите на детето налагат незабавно изпълнение”. Указанията от Върховния съд са, че винаги трябва да се подхожда “съобразно конкретната обстановка и при съобразяване с възрастта, привързаността и състоянието на детето, като не се допуска да се стигне до психични сътресения.” Създаващият пречки за изпълнението на контакта родител носи наказателна отговорност¹⁸, а така също и рискува прилагане на мерки за ограничаване или лишаване от родителски права¹⁹ или за изменение на постановените от съда мерки относно родителските права.

Въпрос, с който Върховният съд се занимава специално, е при какви **условия** ще се осъществява контактът тъй като законът не се произнася по този въпрос изрично. На съдилищата е указано да посочват достатъчно детайлно условията, за да се избягват конфликти или спорове между родителите. Съдебната практика е приела различни форми на контакт – личен, чрез писма и картички, по телефона. След приемането на Закона за закрила на детето възможен става и контакт под надзора на социален работник, въпреки че той не е изрично предвиден от закона. Тази форма на контакт обаче изисква специален ресурс, – обучени професионалисти, подходящи помещения и други.²⁰ Този ресурс все още не е развит в България. **С цел предотвратяване на конфликтите съдът винаги е подчертавал, че за предпочетения родител възникват допълнителни задължения – да спазва коректно поведение спрямо другия, да не настройва децата срещу него и да не накарнява авторитета му²¹.**

При неизпълнение на решението за контакт по причини като закъснение, невъзможност за изпълнение поради променена обстановка или интереси на детето, първоначалното решение може да се промени. Във всички случаи обаче искът може да се води успешно, само ако изменението в обстоятелствата решително се отразява върху интересите на децата, т.е. промяната не обосновава автоматично изменение на мерките, а е нужна оценката ѝ от гледна точка на **положението на детето**²².

Едната група основания за изменение на мерките са свързани с поведението на самото дете. Ако то не дава възможност решението да се изпълни принудително, ще се отиде на промяна. Така е и ако поведението на родителя, който упражнява родителските права, очевидно пречи за контакта с другия или настройва детето. В първата хипотеза вероятната промяна е към ограничаване на контакта – като честота и продължителност – или дори към преустановяването му. Във втората може да се пристъпи и към промяна в мерките, т.е. смяна на родителя, който упражнява правата, с другия. Така например, категоричен отказ на “голямо непълнолетно дете” да се подчини на съдебното решение за мерките за родителските права е основание за изменението им²³. Но ако са налице доказателства, че нежеланието е формирано от другия родител чрез настройване на детето, това не е основание за изменение на мерките²⁴. Твърда практика на съда е, че ако родителят манипулира и настройва детето срещу другия родител, това е основание за изменение на

¹⁸ Съгласно чл. 270 от Наказателния кодекс.

¹⁹ Съгласно чл. 74 и 75 от Семейния кодекс.

²⁰ Обяснителен доклад § 44.

²¹ ППВС 1/1974 г. И по-съвременната съдебна практика подчертава задължението на родителя, при когото живее детето, да осигури контакта с другия родител (Р-2416-1981г., II ГО), включително чрез мотивиращо въздействие върху детето (Р-313-1982г., II ГО, Р-1713-1982г., II ГО).

²² Вж. Р-1571-71, II ГО, Р-721-1974г., II ГО, Р-80-1978г., II ГО, Р-2929-1982г., II ГО, Р-1287-1983г., II ГО, Р-3809-1983г., II ГО и други, цит. сборник, стр. 342-3.

²³ Р-473-1980 г., II ГО.

²⁴ Р-2774-1980 г., II ГО.

мерките в полза на последния.²⁵ От значение е и поведението на родителя, който има режим за контакт – ако той предизвиква страх у детето, няма основание да иска изменение на мерките²⁶.

Трябва да се има предвид, че ефективността на изпълнението на решенията за контакт ще придобие ново измерение и ще създаде допълнителни отговорности за националната ни правна система след присъединяването на България към ЕС. Без да отегчавам аудиторията с изброяване на международните договори в тази област, по които България вече е страна или предстои да стане, ще спомена само новата Конвенция на Съвета на Европа относно контактите с децата от 2003г., която обръща специално внимание на гаранциите за изпълнението на решенията за контакт. Посочвайки, че държавите-страни са свободни да изберат мерките за изпълнение на решенията за контакт, Конвенцията специално подчертава, че “неизпълнението на решенията относно родителските права и отговорности, включително и за контакт, могат да съставляват нарушаване на правото на зачитане на семейния живот, както е предвидено в чл. 8 от ЕКПЧ.²⁷

Конвенцията задължава държавите членки “... да предприемат всички подходящи мерки за гарантиране изпълнението на решенията за контакт” (Член 9). Предложени са и примерни гаранции (Член 10/2/a), като е заявена свободата на преценката от държавите да изберат различни и други гаранции, извън предложените. Тези гаранции обаче трябва да са два типа, както посочва член 10/1: 1/ гаранции, относно **изпълнението на самия контакт** и 2/ гаранции, които се отнасят до **изпълнението на решението относно родителските права**. Последните трябва да осигурят връщането на детето в края на времето за контакт или да предотвратят незаконното отнемане на детето.²⁸ Гаранциите могат да бъдат предвидени както при приемането на решението за контакт, така и във всеки следващ момент – включително и при промяна в решението за контакта. Две от гаранциите за изпълнение на контакта имат задължителен характер – това са контакт под надзор (Член 4/3) и предварително признаване на решение за родителски права и контакт (Член 14//1/b), когато става въпрос за прилагане на решение за транс-граничен контакт.

Гаранциите относно изпълнението на решението за контакт могат да са следните:

- Контакт под надзор,
- Задължение на лицето – с което детето живее или това, което търси контакта²⁹, да осигури разходите за пътуване и настаняване на детето и ако е необходимо – и на лице, което придружава детето,
- Депозирание на гаранция от лицето, което живее с детето, че няма да пречи на контакта с лицето, търсещо контакта,
- Налагане на глоба на лицето, което обикновено живее с детето, при неспазване на съдебно решение за контакт.

Списъкът от гаранции, които се отнасят до изпълнението на решението за родителските права, е още по-обширен. В по-голямата си част те се отнасят до транс-граничните контакти, но някои са приложими и при националните контакти:

- Предоставяне на паспорт или лична карта като гаранция при компетентен орган,

²⁵ P-2130-71, II ГО, ППВС 1-1974 г., P-2464-71г., II Г О, P -1248-1982 г., II ГО, P-261-1984 г., II ГО.

²⁶ P-1212-1980 г.- II ГО.

²⁷ Обяснителен доклад, § 68, стр. 32.

²⁸ Обяснителен доклад, § 75.

²⁹ Обяснителен доклад, § 77, стр. 34.

- Финансови гаранции,
- Гаранции върху вещи, лична собственост,
- Предоставяне на гаранции в съда,
- Задължаване на лицето да се явява периодично, лично и с детето, пред компетентен орган (орган за закрила на детето, полицейски участък) на мястото, където се осъществява контактът.

От примерно посочените гаранции личи, че за да се повиши ефективността на решенията за контакт, се отива отвъд тясната сфера на семейното право. За регулирането на семейни отношения вече се предлага да се използва богат арсенал от правни инструменти от всички области на правото - гражданско, финансово, административно и наказателно. При промяна в семейното законодателство, българският законодател следва да възприеме тези идеи.

Заключение

Уредбата на правото на лични отношения между родител и дете не е претърпяла съществено развитие от 1949 г. Въпреки че законодателството, правната теория и съдебната практика са изградени върху философията за защита интересите на децата, системата не е ефективна да обслужи в задоволителна степен интересите на децата, а също така и правата на родителя. Това е особено видно от неефективността на изпълнението на съдебните решения за контакт. Темата налага сериозна професионална дискусия с оглед възможните предстоящи промени в Семейния кодекс. Въпросите за обсъждане могат да изглеждат и по този начин:

1. Конфликтът между родителите е основна причина за пречките, които се създават за контакти с детето и отсъстващия родител. Усилията следва да се насочат към помагане за решаване на конфликта и улесняване на контакта.
2. Философията на развода допринася за разгръщането на този конфликт.
3. Няма механизъм, чрез който да се работи с родителя, който живее с детето когато той отказва сътрудничество за осъществяване на контакта.
4. Съдът не използва в достатъчна степен вариантността във формите на контакт с оглед повишаване на неговата ефективност. Обикновено контактът се описва в съдебното решение като вземане на детето два дни в седмицата или събота и неделя и един месец през лятото, който не съвпада с отпуска на резидентния родител.
5. Много рядко съдът преценява интереса на детето от контакта в обстановката на родители в конфликт или на родител-насилник и издава решение, което да съответства на такава обстановка.